

Mustafa AKDENİZ

Bitlis Eren Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü

ORCID: 0000-0003-2424-1864

E-mail: makdeniz@beu.edu.tr

ROR ID: 00mm4ys28

Hans – Georg Gadamer’in Hermeneutik Yaklaşımının Sosyal Bilimler Açısından İncelenmesi

Öz

Sosyal bilimler alanında tarihsel süreçte farklı metodolojik yaklaşımlar geliştirilmiştir. Pozitivist bilim paradigması, uzun yıllar boyunca sosyal bilimler alanında hâkim bir yaklaşım olarak kabul görmüştür. Ancak 20. yüzyılda pozitivist değerler dizisi çeşitli eleştirilerle karşı karşıya kalmış ve alternatif metodolojik yaklaşımlar teklif edilmiştir. Bu bağlamda, özellikle Hans-Georg Gadamer'in katkılarıyla, hermeneutik sosyal bilimlerdeki pozitivist paradigma karşısında önemli bir alternatif yaklaşım olarak öne çıkmıştır. Gadamer'in hermeneutik anlayışı, kendisinden önceki hermeneutikçilerden belirgin farklılıklar taşır. Özellikle, Gadamer, Wilhelm Dilthey ve Friedrich Schleiermacher gibi öncüllerinin anlama ve yorumlama süreçlerine dair yaklaşımlarını eleştirel bir bakış açısıyla yeniden değerlendirmiştir. Dilthey ve Schleiermacher'in görüşlerinden etkilenen Gadamer, bu yaklaşımları aşarak özgün bir hermeneutik felsefe geliştirmiştir. Söz gelimi Gadamer'in hermeneutiğe ilişkin temel kavramlarından biri ufukların birleşmesi kavramıdır. Bu kavram, anlama sürecinde farklı tarihsel ve kültürel bağlamların bir araya gelmesini ifade eder. Gadamer'e göre anlama süreci, bireyin kendi ufku ile anlama nesnesinin ufkunun birleşmesiyle gerçekleşir. Bu birleşme, anlamanın dinamik bir süreç olduğunu ortaya koyar. Gadamer'in hermeneutik anlayışı, din sosyolojisi ve metodolojiye katkıları bağlamında ele alınmıştır. Hans-Georg Gadamer, hermeneutiği belirli bir bilimsel yönetime bağlı kalmaktan öte, insan tecrübesinin temel bir unsuru olarak konumlandırmıştır. Gadamer, hermeneutiğin alanını doğa bilimlerine kadar genişletmiştir. Bu çalışma ise hermeneutiğin sosyal bilimlerde de temel bir yaklaşım olabileceğini göstermeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler

Din Sosyolojisi, Sosyal Bilimler, Hermeneutik, Yöntem, Gadamer

Atıf / Cite As	Akdeniz, Mustafa. "Hans – Georg Gadamer'in Hermeneutik Yaklaşımının Sosyal Bilimler Açısından İncelenmesi". <i>Bitlis İlahiyat Dergisi</i> 13 (Haziran, 2025), 27-51. https://doi.org/10.53442/bider.vi.1687208		
<i>Makale Türü</i>	Araştırma Makalesi		
<i>Süreç Takvimi</i>	Geliş Tarihi: 30.04.2025	Kabul Tarihi: 28.05.2025	Yayın Tarihi: 15.06.2025
<i>Değerlendirme</i>	Çift Taraflı Körlük / En az İki Dış Hakem		
<i>Benzerlik Taraması</i>	Turnitin		
<i>Çıkar Çatışması</i>	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.		
<i>Telif Hakkı - Lisans</i>	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.		
<i>Etik Beyan</i>	Bu çalışma, etik kurul izni gerektirmeyen nitelikte olup kullanılan veriler literatür taraması/yayınlanmış kaynaklar üzerinden elde edilmiştir. Çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. Şikayet için: bider@beu.edu.tr		

Mustafa AKDENİZ

Bitlis Eren University, Faculty of Theology, Department of Philosophy and Religious Sciences, Bitlis/ Türkiye

ORCID: 0000-0003-2424-1864

E-mail: makdeniz@beu.edu.tr

ROR ID: 00mm4ys28

Analysis of Hans - Georg Gadamer's Hermeneutic Approach in terms of Social Sciences

Abstract

Different methodological approaches have been developed in the field of social sciences in the historical process. The positivist science paradigm has been accepted as a dominant approach in the field of social sciences for many years. However, in the 20th century, the positivist set of values faced various criticisms and alternative methodological approaches were proposed. In this context, especially with the contributions of Hans-Georg Gadamer, hermeneutics came to the fore as an important alternative approach to the positivist paradigm in social sciences. Gadamer's understanding of hermeneutics has significant differences from the hermeneuticists before him. In particular, Gadamer critically re-evaluated the approaches of his predecessors such as Wilhelm Dilthey and Friedrich Schleiermacher to the processes of understanding and interpretation. Although Dilthey's philosophy of life and Schleiermacher's hermeneutical theory made important contributions to Gadamer's thought, Gadamer transcended these approaches and developed his own unique hermeneutical philosophy. For instance, one of Gadamer's basic concepts of hermeneutics is the concept of the unification of horizons. This concept refers to the coming together of different historical and cultural contexts in the process of understanding. According to Gadamer, the process of understanding is realized through the merging of the horizon of the individual and the horizon of the object of understanding. This unification reveals that understanding is a dynamic process. Gadamer's hermeneutic understanding is discussed in the context of his contributions to the sociology of religion and methodology. Hans-Georg Gadamer saw hermeneutics as central to human experience and broadened its use beyond philosophy to include the natural sciences. This study shows that hermeneutics can serve as a core approach in both philosophy and social science.

Keywords:

Sociology of Religion, Social Sciences, Hermeneutics, Method, Gadamer

Cite As / Atıf Akdeniz, Mustafa. "Analysis of Hans - Georg Gadamer's Hermeneutic Approach in terms of Social Sciences". *Bitlis Theology Journal* 13 (June, 2025), 27-51. <https://doi.org/10.53442/bider.vi.1687208>

Article Type	Research Article		
Timeline	Received : 30.04.2025	Accepted: 28.05.2025	Publication Date: 15.06.2025
Peer-Review	Double anonymized – At Least Two External		
Plagiarism Checks	Turnitin		
Conflicts of Interest	The aouthor(s) has no conflict of interest to declare.		
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.		
Ethical Statement	This study does not require ethical committee approval, as it is based on data obtained through literature review/published sources. It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of the study, and all referenced works are cited in the bibliography.		
	For Complaints: bider@beu.edu.tr		

Giriş

Doğası gereği, anlama isteği insanın en önemli özelliklerinin başında gelir. İnsan yaşamında tebellür eden soru, merak, hayret vb. hususiyetler de bu istencin ve özelliğin tezahürlerindendir. Hatta anlama edimi bir problem olarak incelendiğinde, zikri geçen hususiyetlerin, söz konusu edim için temel izlekler olduğu ifade edilebilir. Hermeneutiğin temelini oluşturan “doğru anlama” sorunu, düşünce dünyasının sürekli karşı karşıya kaldığı bir meseledir. Doğru anlamanın temelinde ise öncelikle kavramların doğru bir şekilde anlaşılması yatmaktadır. Kavramlar arasında bir anlam uyumu sağlanmadığında, doğru bir anlamanın gerçekleşmesi mümkün olmayacaktır. Hiç kuşkusuz doğru anlamı yakalamanın yöntemlerinden biri de hermeneutiktir.

Hermeneutiğin sosyal bilimlerde artan önemi günümüzde kabul edilmektedir. Hermeneutiğe olan ilginin yöntem tartışmaları bağlamında da ele alınması önemlidir, çünkü sosyal bilimlerde yöntem konusu sürekli tartışma konusu olmuştur. Hermeneutiğin bir yöntem olarak benimsenmesi ise, sosyal bilimleri pozitivistin, insanı ve toplumu nesneleştiren kısıtlamalarından sosyal bilimleri kurtarmayı vadetmektedir. Hermeneutik kuram, pozitivist yöntemlerin nesnel olgularıyla ilgilenmez; aksine, araştırmacının ulaştığı anlamların tarihsel ve toplumsal yapılarla iç içe geçtiğini savunur. Olgu ve değer, ayrıntı ve bağlam, gözlem ve kuram arasındaki bütünlüğü ve ayrılmazlığı vurgular. Ayrıca, hermeneutik, kökeni ve tarihsel işlevleri açısından pozitivistten daha derin bir geçmişe ve daha zengin bir mirasa sahiptir.¹

Hans-Georg Gadamer'in 1975'te kaleme aldığı "Hermeneutics and Social Science" adlı makalesinde, hermeneutik yönteminin sosyal bilimlerdeki uygulamaları ele alınır. Gadamer, metinlerin ve sosyal eylemlerin yorumlanmasında öznel ve nesnel bakış açılarını birleştirir. Bu yaklaşım, sosyal bilimcilerin sosyal eylemleri anlamak için hem gözlemcinin hem de eylemin öznesinin bakış açılarını dikkate almasını önerir.²

Susan Hekman'ın 1984 yılında kaleme aldığı “Action as a Text: Gadamer's Hermeneutics and the Social Scientific Analysis of Action” adlı makalesinde, Gadamer'in hermeneutik yönteminin sosyal eylemlerin analizine nasıl uygulanabileceği tartışmaktadır. Hekman, Gadamer'in metin yorumlama sürecinin sosyal eylemlerin analizine uygulanabileceğini ve bu yaklaşımın pozitivist ve hümanist perspektifler arasındaki dikotomiye aşabileceğini savunmaktadır. Hugh J. Silverman'ın derlediği “Gadamer and Hermeneutics: Science, Culture, Literature” adlı kitapta, Gadamer'in hermeneutik yaklaşımının bilim, kültür ve edebiyat

¹ Arslan Topakkaya, “Hermeneutiğin Başlangıcı Olarak Peri Hermenias”, *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi* 29 (2020), 279.

² Hans-Georg Gadamer, “Hermeneutik ve Sosyal Bilimler”, *Kültürel Hermeneutik* 2/4 (1975), 307-316.

üzerindeki etkileri incelenmektedir. Bu kitap, Gadamer'in diyalog ve anlam üzerine olan görüşlerini ve bu görüşlerin modern sosyal teorilerle nasıl kesiştiğini ele almaktadır.

Nilgün Çelebi “Sosyoloji ve Hermeneutik Arası İnce Çizgiler” adlı makalesinde, Gadamer'in hermeneutik yaklaşımının sosyolojik analizlerde nasıl kullanıldığını tartışmaktadır. Çelebi, Gadamer'in “Hakikat ve Yöntem” kitabının Türkçe çevirisini ve H. Silverman'ın derlediği “H.G. Gadamer and Hermeneutics” kitabını referans alarak hermeneutik ve sosyoloji arasındaki ince çizgileri incelemektedir.³

İhsan Çapcıoğlu “Din Sosyolojisi” adlı makalesinde, dinin toplumsal alandaki önemini ve din sosyolojisinin metodolojik yaklaşımlarını ele alınmaktadır. Sekülerleşme tezi ve dinin toplumsal bütünleşmeye katkıları üzerine yoğunlaşmakta ve bu bağlamda hermeneutik yöntemin katkılarını tartışmaktadır. “Din sosyolojisi”de metodolojik bir yaklaşım olarak hermeneutik yöntemi incelerken, bu yöntemin sosyal gerçeklikleri anlamadaki önemini vurgulamaktadır. Hermeneutik yöntem, özellikle sosyal olay ve grupların sosyal ve kültürel yapılarının anlaşılmasında kritik bir rol oynamaktadır. Bu yaklaşım, sosyal gerçekliğe katılımı teşvik eder ve bu katılım görüşme ve gözlem yoluyla gerçekleştirilir, bu da sosyal gerçekliğin daha derinlemesine anlaşılmasını sağlar.⁴

Literatür araştırmamızda, sosyal bilimler alanında Gadamer'in hermeneutik yöntemine dair din sosyolojisine ait çalışmaların eksikliğini gördük. Oysa hermeneutik, anlam ve yorumlama yöntemi olarak din sosyolojisi için önemli bir konudur.

Sosyolojinin kurucusu Auguste Comte'un aynı zamanda pozitivizmin de kurucusu olması, hermeneutik yaklaşımların sosyoloji içinde yeterince ilgi görmemesine neden olmuş olabilir. Hermeneutik yaklaşım, din sosyolojisinde ritüelleri, davranışları ve eylemleri anlamak ve açıklamak için kritik bir metodolojik araçtır. Bu yaklaşım, dini fenomenlerin ve pratiklerin, inanç sistemlerinin ve toplumsal değerlerin anlaşılmasında önemli bir rol oynar. Hermeneutik yöntemin din sosyolojisindeki önemini belirten birtakım temel noktaları şöyle belirtebiliriz:

- Dini ritüellerin ve pratiklerin arkasındaki derin anlamlar nelerdir?
- Bu ritüeller ve pratikler tarihsel ve kültürel bağlamlarında nasıl şekillenmiştir?
- Dini metinlerin ve sembollerin yorumu, toplumsal normlar ve değerler üzerinde nasıl bir etkiye sahiptir?

³ Nilgün Çelebi, “Sosyoloji ve Hermeneutik Arası İnce Çizgiler”, *Bitig Edebiyat Fakültesi Dergisi* 3/5 (20 Haziran 2023), 18-29.

⁴ Winston Davis, “Din Sosyolojisi”, çev. İhsan Çapcıoğlu, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 45/2 (01 Ağustos 2004), 291-307.

- Hermeneutik yöntemle elde edilen anlamlar, dinin toplumsal bütünleşme ve kimlik oluşumundaki rolünü nasıl açıklar?⁵

Hermeneutik yaklaşım, bu sorulara yanıt ararken, din sosyolojisinin, dini fenomenlerin derinlemesine ve çok katmanlı analizini yapmasına olanak tanır. Bu, sadece dini pratiklerin anlaşılmasını değil, aynı zamanda söz konusu pratiklerin toplumsal yapılar ve bireyler üzerindeki etkilerini de ortaya koyar.

Gadamer'in hermeneutik anlayışının din sosyolojisinde uyarlanabilecek bir yöntem oluşturabilme çabaları çok önemlidir. Hermeneutik yöntem, sosyal bilimlerde insan davranışlarının, metinlerin ve kültürel yapıların arkasındaki anlamı çözümlemeye odaklandığı için büyük önem taşımaktadır. Pozitivist yaklaşımların açıklamakta yetersiz kaldığı insanın değer, inanç ve niyet dünyasını yorumlama imkânı sunmaktadır. Bu yöntem, tarihsel ve kültürel bağlama duyarlı; bireyin söz ve eylemlerini yalnızca dışsal değil, içsel ve bağlamsal yönleriyle de anlamaya çalışmaktadır. Böylece sosyal bilimlerdeki anlayışı derinleştirirerek, disiplinlerarası esneklik sağlamaya ve özellikle metin odaklı çalışmalarda yorum sürecini bilinçli bir şekilde inşa etmeye yardımcı olmaktadır.

Sosyal bilimlere pozitivist paradigmanın karşısında hermeneutiği alternatif bir yöntem olarak ilk sunan Dilthey'dir. Heidegger, daha sonra geliştirdiği ontolojik bakış açısıyla, hermeneutiğin epistemolojik temelli yaklaşımların dışında ele alınabileceğini göstermiş ve sosyal bilimler için yöntem sorununa ışık tutacak Gadamer'e rehber olmuştur. Gadamer'in hermeneutik anlayışı, Heidegger'in ontolojik anlama yaklaşımını temel alarak, doğa bilimlerinde yaygın olan özne-nesne ayrımını sorgulamış ve anlama sürecinde insanın kendisini nesnelerden tamamen soyutlayamayacağını vurgulamıştır. Bu perspektif, hermeneutik gelenek içinde köklü bir dönüşüme yol açmıştır.⁶

Gadamer'in hermeneutik anlayışı, din sosyolojisine yeni bir yöntem olarak katkı sunacaktır. Çalışmamızın ilk bölümünde, Gadamer'in yaşamı ve hermeneutiğe yaklaşımı genel hatlarıyla incelenmiş, ardından hermeneutiğinin temel kavramları ayrıntılı bir şekilde ele alınmaktadır. İkinci bölümde ise bu kavramların din sosyolojisine nasıl uygulanabileceği ve Gadamer'in bu kavramlar üzerinden ne gibi katkılar sağlayabileceği ele alınmaktadır.

1. Hans – Georg Gadamer ve Hermeneutik Yaklaşımı

Hans-Georg Gadamer'in hermeneutik anlayışı, ontolojik temellerden yola çıkarak evrenselleştirme çabalarıyla hermeneutiği yeni bir yöne taşımıştır. Eserleri, 21. yüzyıl felsefesinde çeşitli tartışmalara yol açmış ve önemli etkiler yaratmıştır. Gadamer'in en çok dikkat çeken eseri

⁵ Burhanettin Tatar, *Hermenötik* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2004), 31-41.

⁶ Burhanettin Tatar, *3 Derste Hermenötik* (İstanbul: Vadi Yayınları, 2021), 15.

“Hakikat ve Yöntem”dir. Hermeneutiğin genel ve özel problemlerini betimleyen ve çağdaş felsefe akımlarıyla hermeneutik arasında bağ kurmayı amaçlayan birçok makale de kaleme almıştır.⁷

Hans-Georg Gadamer’in 1960’ta yayımladığı “Hakikat ve Yöntem” eseri, modern hermeneutik teorisinin gelişiminde kritik bir rol oynamıştır. Gadamer, bu çalışmasında Heidegger’in anlamayı radikal biçimde yeniden şekillendirme çabasını sistematik bir çerçeveye oturtmuştur. Bu eserle birlikte, hermeneutiğin klasik beşerî bilimlerle olan metodolojik bağı koparılmış ve yöntem kavramı sorgulanmıştır. Gadamer anlamayı, nesneyi ve öznel süreci değil, bireyin kendini bilme ve anlama süreci olarak değerlendirilmelidir. Hermeneutik, beşerî bilimler için yardımcı bir disiplin değil, anlamayı bireydeki ontolojik bir süreç olarak ele alan felsefi bir uğraş olarak kabul edilmiştir. Bu bağlamda, Gadamer’in felsefi hermeneutiği şekillenmiştir.⁸

“Hakikat ve Yöntem” adlı eserine Gadamer, 19. yüzyılda tin bilimlerinin (Geisteswissenschaften) karşılaştığı durumu inceleyerek başlar. O dönemde, doğa bilimleri modeli, tin bilimlerine egemendir ve doğa bilimciler, endüksiyon yönteminin tek geçerli yöntem olduğunu ve bu yöntemin tin bilimlerine de uygulanabileceğini ileri sürerler. Bu yaklaşım, sosyal düzenliliklerden hareketle olasılıklar hakkında tahminlerde bulunulabileceğini varsayar. Ancak, tin bilimlerinin yapısı gereği, düzenlilikler gelişen bilgi ölçütleriyle ölçülemez ve sosyal ve tarihsel dünyanın tecrübesi, doğa bilimlerinin tümevarım yöntemiyle bilimsel statüye çıkarılamaz. Oysa tarihsel araştırmanın amacı, fenomeni ve onun eşsizliğini evrensel somutluk içinde anlamak; yani, şeylerin nasıl var olduklarının bilincine ulaşmaktır.⁹

Hans-Georg Gadamer’in hermeneutik yaklaşımı, sosyal bilimlerdeki yöntemsel yaklaşımlarla temel bir epistemolojik gerilim içerisindedir. Gadamer’e göre beşerî bilimlerdeki anlam arayışı, doğa bilimlerine özgü yöntemsel kalıplar içinde kavranamaz. Zira doğa bilimlerinde olduğu gibi nesnel ve tekrarlanabilir bilgiye ulaşma hedefi, insanı anlamının tarihsel ve dilsel boyutlarını görmezden gelir. Buna karşılık sosyal bilimlerdeki hâkim yaklaşım, özellikle pozitivist geleneğin etkisiyle, bilgiyi ölçülebilir ve nesnel olarak tanımlamaya çalışmıştır. Yöntem de bu ilkeleri sağlayan araç olarak görülmüştür. Ancak bu anlayış, toplumsal ve tarihsel bağlamların etkisini dışarda bırakarak, insanı doğa bilimlerinin nesnesi gibi değerlendirme tehlikesini taşımaktadır. Gadamer’in eleştirisi, yöntem fikrini tamamen reddetmekten ziyade, onu sınırlayıcı bir çerçeve olarak görmesindedir. Hakikat, deneysel ve nesnel doğrulamaya indirgenemeyecek kadar çok katmanlı ve tarihsel bir yapıya sahiptir. Bu nedenle Gadamer’e göre anlamaya dayalı bir yaklaşım, katı yöntemsel kalıpların ötesinde, yoruma açık, diyalogik ve tarihsel bir nitelik taşır.¹⁰

⁷ Doğan Özlem, *Bilim, Tarih ve Yorum* (İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1998), 117.

⁸ Richarde E. Palmer, *Hermenötik*, çev. İbrahim Görener (İstanbul: Ağaç Kitabevi Yayınları, 2008), 215-216.

⁹ Hans-Georg Gadamer, *Hakikat ve Yöntem* (İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2008), 1/3-4.

¹⁰ Hans-Georg Gadamer, *Hakikat ve Yöntem* (İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2009), 267-273.

Gadamer, hermeneutiği doğa bilimlerine alternatif bir yöntem veya yalnızca bir metin yorumlama sanatı olarak görmemiştir. O, anlama ve yorumlamanın bilimlere özgü olmadığını ifade ederek, bu süreçleri insan deneyimi bağlamında ele almıştır. Gadamer'in amacı, insan bilimleri için bir metodoloji geliştirmekten ziyade, hermeneutik aracılığıyla insan doğasının anlama kapasitesini ve sürecindeki konumunu açığa çıkarmaktır. Bu bağlamda o, epistemolojik yaklaşımdan çok ontolojik bir çıkış noktasını benimsemiş ve Heidegger'in hermeneutik anlayışını temel almıştır.

2. Gadamerci Hermeneutiğin Temel Kavramları

2.1. Gelenek ve Önyargı

Gadamer'in hermeneutiğe önemli katkılarından biri "önyargı" kavramını hermeneutik yönetime kazandırmasıdır. Gadamer, önyargıların gelenekle ilişkilerimizi oluşturduğunu ileri sürer. Ona göre, Gelenek içinde doğduğumuzdan dolayı önyargılarımız oluşur. Başka bir deyişle, tarihsel varlığımız, anlamamızı sınırlandıran bir engel değil, anlamamanın temel ilkesidir.¹¹ Zira gelenek, önyargıların bir ifadesi olarak, zaman, toplum ve kültüre ait birikimlerin nesilden nesile aktarılması sürecidir. Nitekim insan, varlığını ve varlığa dair ilk anlamayı bu bağlamda bulur. Geleneğe dogmatik olmayan bir yaklaşım ile bakıldığında, varlığımızın birçok yönünü belirleyen gerçekliği anlamamıza yardımcı olabilir. Çünkü gelenek, sabit bir ön koşul olmaktan ziyade, önyargılar aracılığıyla anlama sürecinde şekillenir ve evrilir. Bu şekilde, anlama gerçekleştikçe geleneği oluşturur ve onun gelişimine katkıda bulunuruz.¹²

Aydınlanma dönemine kadar olan süreç incelendiğinde, önyargı kavramının günümüzdeki olumsuz çağrışımları taşımadığı görülmektedir. Önyargı, gerçek anlamıyla, bir durumla karşılaşıldığında, durumu belirleyen tüm unsurlar incelenmeden önce verilen yargıyı ifade eder. Bu bağlamda, önyargı kesinlikle yanlış bir yargı anlamına gelmez, olumlu ve olumsuz değerlere sahip olabilecek bir fikir olarak değerlendirilebilir.¹³

Önyargı, özellikle Aydınlanma döneminden itibaren negatif bir çağrışım taşımaktadır. Aydınlanma düşüncesinin temel prensiplerinden biri, bir konuyu incelerken zihnimizi önyargılardan arındırarak ve herhangi bir önyargının etkisi altında kalmadan nesnel bir değerlendirme yapmaktır. Aydınlanma döneminde önyargıya karşı geliştirilen düşmanlık, dinî geleneğe karşı takınılan tutumdan kaynaklanmaktadır. Aydınlanma öncesi dönemde dinî gelenek, her türlü inceleme ve bakış açısında baskın bir önyargı rolü oynamıştır. Aydınlanma, aklın dinin yerini almasını ve her türlü otoritenin nihai kaynağının akıl olmasını savunmuştur. Gelenek

¹¹ Ezgi Ece Çelik, "Gadamer'in Hermeneutik Ufku ve Nietzsche'nin Perspektivizmi", *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi* 15 (2013), 129.

¹² Gadamer, *Hakikat ve Yöntem*, 2009, 293.

¹³ Gadamer, *Hakikat ve Yöntem*, 2008, 1/293.

geçmiş, akıl ise bugünü ve şimdiki anlayışı temsil etmektedir. Aydınlanma düşüncesi, aklın her alanda otorite olmasını amaçlamaktadır.¹⁴

Aydınlanma dönemi, hiçbir otoriteyi kabul etmeme ve tüm kararları aklın muhakemesiyle verme eğilimindedir. Bu perspektifte, Kutsal Kitap da mutlak geçerlilik iddiasında bulunamaz ve herhangi bir tarihî belge gibi değerlendirilir. Bu yaklaşım, geleneği Aydınlanma düşüncesi için bir eleştiri nesnesi haline getirmiştir.

Gadamer'e göre, tüm otoritelerin kaynağı gelenek değil, aklın kendisidir. İngiliz ve Fransız Aydınlanması, geleneği eleştiri nesnesine dönüştürerek "önyargılara karşı önyargı" oluşturmuşsa da Alman Aydınlanması bu durumu benimsememiştir. Alman Aydınlanması, Hristiyanlığın "doğru önyargılara" sahip olduğunu ve insan aklının zayıflığı nedeniyle önyargılara mecbur olduğunu savunmuştur. Ayrıca, Alman Aydınlanması, insan aklının "doğru önyargılar" ile eğitilebileceği ihtimalini de kabul etmiştir.¹⁵

Gadamer, Aydınlanma döneminde önyargı kavramına verilen olumsuz anlamın gerçeği tam olarak yansıtmadığını ileri sürer. Ona göre, önyargı her anlama sürecinin gerçekleşmesi için gereklidir ve bu nedenle olumlu bir işlevi vardır. Bu olumlu işlevi açıklamak için Heidegger'in ön-anlama kavramından faydalanır.¹⁶

Gadamer, insan aklının, onu şekillendiren tarihsel unsurların bir bileşkesi olduğunu ileri sürer. Aydınlanmacı düşünce, tarihsel olayların bugünü göz önünde bulundurarak analiz edilmesi gerektiğini iddia eder. Ona göre aydınlanmacıların dediği gibi tarihsel olayları günümüzü temel alarak incelersek, bu olayların anlamlarını çarpıtmış ve doğru anlayamamış oluruz.¹⁷

Gadamer'in önyargılar hakkındaki ilk önemli vurgusu, bu önyargıların yorumlama sürecinde ne kadar kritik olduğudur. Onun düşüncesinde, önyargılar sadece bireysel yargılar değil, tarihsel varlığımızın bir realitesidir ve tarihimizi anlamamıza olanak tanıyan temel unsurlardır. Önyargısız yorum yapmak imkansızdır. Herhangi bir metin, kutsal, edebi veya bilimsel olsun, ön fikirler olmadan yorumlanamaz. Anlama, tarihsel birikimle işlev gören bir yapıya dönüşür ve önyargılarımızı içinde bulduğumuz gelenekten alırız. Bu gelenek, düşüncelerimizin karşısında duran bir nesne değil, düşüncemizi gerçekleştirdiğimiz ufuk ve ilişkiler ağıdır.¹⁸

Gadamer, önyargıları "meşru-üretken önyargılar" ve "meşru olmayan-yanıltıcı önyargılar" olarak sınıflandırır. Bu ayrım, yanlış anlamalardan kaçınmak için çok önemlidir. Yanıltıcı

¹⁴ Ramazan Ertürk, "Gadamer'in Felsefi Hermeneutiğinde 'Ön Yargı' Kavramı ve Düşündürdükleri", *Felsefe Dünyası* 38 (2003), 60-61.

¹⁵ Gadamer, *Hakikat ve Yöntem*, 2009, 14-16.

¹⁶ Burhanettin Tatar, "Hans-Georg Gadamer ve Hakikat ve Yöntem (Wahrheit und Methode) Adlı Eseri", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12-13 (2001), 279.

¹⁷ Ertürk, "Gadamer'in Felsefi Hermeneutiğinde 'Ön Yargı' Kavramı ve Düşündürdükleri", 63.

¹⁸ Palmer, *Hermenötik*, 239.

önyargılardan uzaklaşıp sorgulayıcı bir yaklaşım benimsediğimizde, yorumlama sürecinin sonunda yeni anlamlar ve güvenilir bilgilere ulaşabiliriz.¹⁹ Gadamer'e göre, doğru bir tarih bilincine sahip olmak için önyargılardan tamamen kaçınmak gerekli değildir. Tarih bilinci, sorgulayıcı ve eleştirel bir süreçle gelişir ve gelenekten alınan, yeniliklere açık bir bilinçtir, ancak bu bilinç anlama sürecinde doğruluk ölçütü olarak kullanılmaz. Bu bilinç seviyesine ulaşan kişi, kendisini ve içinde bulunduğu geleneği değerlendirir. Gadamer, kişinin sadece kendi tarihinden yola çıkarak kendisini anlayabileceğini belirtir.

Gadamer'e göre, hermeneutiğin meşru önyargılara ihtiyacı vardır. Varlığımızı oluşturan esas unsur, yargılarımızdan çok önyargılarımızdır ve bu önyargılar hermeneutik açıdan meşrulaştırılmalıdır. Ancak, bu meşrulaştırma, önyargının akıl dışı bir otoriteye teslimiyetini içermemelidir. Doğru ve yanlış önyargılar arasında ayırım yapmak, hermeneutiğin önemli bir görevidir. Gadamer, hermeneutiğin önyargılarla uğraşmasının hakikat arayışından vazgeçmesini gerektirmediğini belirtir. Önyargı ile hakikat arasındaki ilişki ya da önyargının hakikati engellediği fikri, yalnızca aydınlanmanın bir çelişkisidir. Yorumcu, önyargılarını olduğu gibi kabul etmeyip aktif bir şekilde değerlendirdiğinde, önyargının hakikati engellemesi durumu söz konusu olmaz.²⁰

Gadamer'in önyargılara bu olumlayıcı yaklaşımı, hangi önyargıların anlamaya katkı sağladığını, hangilerinin anlamı çarpıttığını ayırt edebilecek normatif bir ölçüt sunmaması nedeniyle eleştirilir. Özellikle cinsiyetçi, ırkçı ya da dogmatik önyargıların da bu bağlamda "anlamaya katkı" olarak değerlendirilebilme riski, yaklaşımın eleştirel zeminini zayıflatmaktadır. Meşru ve meşru olmayan önyargıları ayırt etmenin önemine değinmekle birlikte, bu ayırımın nasıl yapılacağına dair detaylı bir açıklama sunmaz.²¹

Aynı zamanda Habermas'ın Gadamer'in gelenek vurgusunu, toplumsal eşitsizlikleri ve iktidar ilişkilerini sorgulama konusunda yetersiz bulur. Habermas'a göre, anlama yalnızca diyalojik bir süreç değil, aynı zamanda mevcut söylemlerin ve iktidar yapıların eleştirisini içermelidir.²² Bu bağlamda Gadamer'in yaklaşımı, sorgulayıcı değil uzlaştırmacı bir yorum çerçevesi sunduğu gerekçesiyle eleştirilmiştir.

Gadamer için "önyargıların meşruluğunun dayanağı nedir?" sorusu, yani önyargıların meşruluğunu belirleyecek ölçütün ne olacağı temel bir problemdir. Gadamer, Schleiermacher'ın en önemli başarısının, otoriteyi oluşturacak önyargıların doğruluğunu göstermesi olduğunu ifade eder. Gadamer'e göre, önyargıların anlaşılması ve doğrulanması aynı şey değildir. Doğrulanmış

¹⁹ Emel Karakaya, *Hermeneutik-Psikoloji İlişkisi Bağlamında Gadamer Hermeneutiğinin İncelenmesi* (Kayseri: Kayseri Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2015), 36.

²⁰ Susan Hekman, *Bilgi sosyolojisi ve hermeneutik: Mannheim, Gadamer, Foucault ve Derrida* (İstanbul: Paradigma Yayınları, 1999), 139.

²¹ Çelik, "Gadamer'in Hermeneutik Ufku ve Nietzsche'nin Perspektivizmi", 132.

²² Naci İspir, "Habermas'ın Sosyal Bilimler Eleştirisi", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 19/2 (10 Kasım 2015), 83.

önyargılar, üretici bilgiyle yakından ilişkilidir ve ufuk oluşturmak için gereklidir. Bu önyargılar, zamansal mesafeyi aşarak yeni bir ufku oluşturulmasına imkân tanır.²³

Gadamer, anlamayı geçmiş ve şimdinin bir araya gelmesi olarak değerlendirir. Bu nedenle, anlamayı bireyin bir eylemi olarak görmek yerine, gelenekle bağlantılı bir süreç olarak ele almak daha uygundur. "*Hakikat ve Yöntem*" kitabı, hermeneutik yöntemin idealinden uzaklaşması gerektiğini beyan eder. Önyargıların ve geleneğin dışlandığı bir hermeneutik, anlama ve yorumlamada eksik kalır. Anlamada önyargı ve geleneğin dikkate alınması, anlaşılacak olanın ufukunu görebilmeyi gerektirir. Bu süreç, anlamak isteyen ve anlaşılacak olanın ufuklarının kaynaşmasıdır.

2.2. Ufukların Kaynaşması ve Zaman Mesafesi

Gadamer, tarihin akışında gelenek (kültür) yoluyla sunulan bilgi ile bu gelenek içinde kendini tanıyan insan arasında diyalektik bir ilişki olduğunu savunur. Tarihsel veriler hem geçmişle bağlantımızı sağlar hem de perspektifimizi sınırlar. Bu bağlamda, hermeneutik ufuk, varlığın sınırlı bir ifşasını temsil eder.²⁴

Gadamer'e göre ufuk, hâkim bir tepedeki geniş bir görüş alanı gibi her şeyi içine alabilen bir perspektiftir. Bu bakış açısına göre, bireyin ufka sahip olması, sadece yakın olanla kısıtlanmaması, ötesine de ulaşabilmesi demektir. Hermeneutik incelemelerde, anlamaya çalıştığımız konuyu tam boyutlarıyla görebilmek için uygun bir tarihsel ufuk edinmemiz gereklidir. Geleneğe ait metnin tarihsel bağlamına kendimizi yerleştirmesek, metni doğru şekilde anlamamız mümkün olmaz. Diğerini anlamak için, onun perspektifine kendimizi adapte etmeliyiz.²⁵

İlk kazandığımız ufuk, içerisine doğmuş olduğumuz şartların belirlediği ufuktur. İnsan her karşılaşmada ufku yenileyerek ve farklı ufuklar edinerek ilerler. Bu ufuklarımız sürekli olarak şekillenir ve değişir. Bu süreç, kişinin sürekli olarak kendi önyargılarını sorgulaması ve test etmesiyle gelişir. Bu test, içinden geldiğimiz ufku anlama işlemi sırasında geçmişle karşı karşıya kalınarak gerçekleşir. Bu nedenle şu an var olan ufukumuz, geçmişsiz gerçekleşmez, kendi başına izole edilmiş şekilde olamaz. Anlama daima kendi başına var oldukları kabul edilen ufukların kaynaşmasıyla gerçekleşir.²⁶

Ufukların kaynaşması, tarihsel ufukumuzun, ortaya çıkan hakikat iddiasıyla mevcut ufukumuzda uyum sağlayarak aşılması sürecidir. Geçmişin ufku ile mevcut ufuk arasındaki farklılıklar, "ortak bir konu" üzerinde belirginleştikten sonra, hakikatin bağlayıcı gücüyle aşılmaya çalışılır. Bu süreç, her iki bağlamın ortak bir konuda karşılıklı olarak değerlendirilmesiyle yeni bir

²³ Gadamer, *Hakikat ve Yöntem*, 2009, 21-22.

²⁴ Burhanettin Tatar, *Hermenötik* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2004), 294.

²⁵ Gadamer, *Hakikat ve Yöntem*, 2009, 56-57.

²⁶ Gadamer, *Hakikat ve Yöntem*, 2009, 62.

bakış açısı, yani ufukun oluşmasına yol açar. Bu yeni ufuk, geçmiş ve şimdi arasındaki farklılık nedeniyle yeniden ayrılarak sonraki bir ufuk için yeni bir aşama teşkil eder ve bu süreç sürekli devam eder. Geçmiş ve şimdi arasındaki bu diyalektik birlik ve ayrılık, ufukların kaynaşmasını ifade eder.²⁷

Gadamer, metnin asıl anlamının yazarının ve ilk okuyucularının anlama olasılıklarıyla ilişkili olmadığını ileri sürer. Metin okuyucular ile aynı öz'e sahip olamaz. Önyargılar zamansal süreç ile değiştiği için, metnin anlaması "yazar"ını aşar. Ancak bu, metni yazarından daha iyi anlamak değil, farklı bir tarzda anlamaktır.²⁸ Yorumcunun ufku yazarın ufkundan farklı olabilir, ancak ufuklar sabit kalmaz ve sürekli hareket eder. Bu nedenle, ufuk ile insan arasında sürekli bir etkileşim süreci vardır. Anlama, tarihin etkisi altında olduğundan, kişinin ufuk kazanması, anlamak istediği şeyin tarihsel bilincini dikkate almasına dayanır.

2.3. Tarihsel Olarak Etkilenmiş Bilinç

Gadamer'in hermeneutiğinde tarihsel bilinç önemli bir yer tutar. Heidegger'in ontolojik anlayışının etkisi düşünüldüğünde, Gadamerin "tarihsel bilinç" vurgusu anlaşılabilir bir durumdur. Heidegger'in "dünya içinde varlık" yani "dasein" kavramı, tarihsel bilince olan ilgiyi gösterir. Dasein, dünya içinde varlık olarak sürekli bir biçimde oradadır ve tarihsel etkiler altında kabul edilmelidir. İnsan, tarihsel bir varlık olduğundan, hiçbir konuyu tarihsel etkilerden bağımsız ele alamaz.²⁹

Gadamer'e göre, bizler her zaman tarihin içinde ve onun etkisi altındayız. Tarihsel olarak etkilenmiş bilinç hem anlamamanın bir unsuru olarak hem de anlamayı gerçekleştiren doğru sorulara ulaşmada etkilidir. Tarih, kendi süreci içinde bizim için neyin araştırmaya değer olduğunu ve neyin araştırma konusu olarak gündeme geleceğini önceden belirler. Bizim birincil görevimiz, mevcut görünüşü hakikatin tamamı olarak görmemek ve gerçekten orada olan şeyi araştırmaktır.³⁰ Bu durum, geçmişten günümüze aktarılan metinsel geleneğin, aradaki tarihsel mesafede gerçekleşen olaylar ve yorumlardan bağımsız olarak anlaşılamayacağını ortaya koyar. Ulaştığımız anlam, tarihsellik içinde oluşturulan anlamların bir bütünüdür. Aktarılan gelenek daima bakış açılarımızın birikimleriyle karşılaşacaktır. Her yeni anlam, tarihsel olarak etkilenmiş bir bilinçle ortaya çıkacaktır.

Etkin tarih bilinci, anlama sürecinin bir parçasıdır. Gadamer'e göre, kendimizi daha iyi tanımak ve anlamak için bu etkinin farkında olmalıyız. Ancak, etkin tarihin farkında olmak, bu bilincin her zaman mutlak şekilde gerçekleştirilebileceği anlamına gelmez. Biz farkında olsak da

²⁷ Tatar, *Hermenötik*, 295.

²⁸ Gadamer, *Hakikat ve Yöntem*, 2009, 48.

²⁹ Hüseyin Âdem Tülüce, "Martin Heidegger'de Dasein Kavramı", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)* 16/1 (25 Ekim 2016), 246-248.

³⁰ Gadamer, *Hakikat ve Yöntem*, 2009, 54.

olmasak da etkin tarih bilinci işlevini sürdürecektir. Etkin tarih bilincindeki varlığın farkındalığı, öncelikle hermeneutik durumun farkında olmaktır. Hermeneutik durum, anlamaya çalıştığımız gelenek ile ilgili kendimizi içinde bulduğumuz durumu ifade eder. Bu durumu tam olarak açıklamak ise zordur, çünkü tarihsel varlıklar olarak dışarıdan nesnel bilgi elde etme imkânımız yoktur. Tarihsel olmak, kişinin kendisi hakkındaki bilgisinin asla tam olamaması demektir.³¹

Gadamer, hermeneutik deneyimi tarihsellik kavramı ile bütünleştirmeyi amaçlar. Bu sebeple, gerçek tarihsel düşüncenin kendi tarihselliği olduğunu iddia eder.³² Anlama, temelde tarihin etkisi altında olan bir olaydır ve her ufuk bu tarihsellik içinde yer alır. Bu nedenle, farklı zamanlara ait iki ufkun karşılaşması, tamamen yabancı olan iki ufkun karşılaşması anlamına gelmez.

Gadamer tarihsel etkileri, geleneği ya da önyargılarımızı yok saymanın mümkün olmadığını savunur. Bu durum yorum sırasında kişinin kendi bilincine ait kavramlar için de imkânsızdır. Bu bağlamda, yorumlama, kişinin kendi ön-kavramlarını ve geleneğini, metnin anlamının bizimle gerçekten konuşmasını sağlayacak şekilde kullanmayı gerektirir. Gadamer bilincin üretkenliğini geçmişle olan diyaloga dayandıran Gadamer, bu diyalogun mümkün olmasını dilin ontolojik yapısıyla ilişkilendirmiştir.

2.4. Uygulama (Praksis)

Gadamer'in hermeneutik için yaptığı katkılardan biri de "uygulama" konusudur. Gadamer'e göre, felsefî hermeneutik, romantik dönemde anlama ve yorumlama olarak ikiye indirgenen hermeneutiği, "anlama, yorumlama ve uygulama" üçlüsünü kapsayacak şekilde yeniden yapılandıracaktır.³³ Burada uygulama, metnin anlamını bugünün bağlamında yorumlama işlevi anlamına gelir. Kutsal Kitap ve hukuksal hermeneutik için bu bağlamda uygulama, ayrılmaz bir parçadır. Çünkü her iki alanda da metni genel bir şekilde anlamak ve açıklamak yeterli değildir. Metnin günümüz şartlarına nasıl seslendiği açıkça ortaya konulmalıdır. Hermeneutiğin zamansal gelişimine baktığımızda, özellikle Schleiermacher ve post-romantik hermeneutikte "açıklama ve anlama" unsurlarının çok vurgulandığını görürüz. Bu dönemde, açıklama ve anlama unsurlarının içsel bir birliği olduğu görüşü öne çıkmıştır. Açıklamak, anlamanın geri yansıtılması olduğu kabul edilmiş; açıklama ve yorumlamaya olan yoğun ilgi, uygulama için sistematik bir alan bırakmamıştır.³⁴

Tarihsel bilincin ortaya çıkmasıyla felsefi hermeneutik ve tarih incelemeleri, diğer hermeneutik disiplinlerden ayrılmış ve kendilerini anlam bilimlerinin yöntem modelleri olarak kurumsallaştırmıştır. Romantik hermeneutik döneminde, felsefi hermeneutiğin rolü anlama ve yorumlama olarak ikiye ayrılmıştır. Hukuki ve teolojik hermeneutikler ise uygulamayı anlamanın

³¹ Gadamer, *Hakikat ve Yöntem*, 2009, 55-56.

³² Gadamer, *Hakikat ve Yöntem*, 2009, 52.

³³ Gadamer, *Hakikat ve Yöntem*, 2009, 65.

³⁴ Palmer, *Hermenötik*, 244.

temel unsuru olarak kabul etmişlerdir. Bu disiplinlerde, metinlerin hukuki geçerliliği veya kutsal metinlerin kurtarıcı etkisi üzerinde durulmuştur. Yasa, tarihsel olarak değil, hukuki geçerliliğin yorumlanması için; kutsal metinler ise tarihsel değil, kurtarıcı rolleriyle anlaşılacak için vardır. Bu nedenle hem hukuk hem de kutsal metinler her somut durumda yeniden yorumlanmalıdır. Gadamer, bu bağlamda hermeneutiğin hukuki ve teolojik hermeneutiklere göre yeniden tanımlanması gerektiğini savunur. Tarihsel hermeneutik, anlamın geçerliliğine hizmet eder ve yorumcunun metinden ayrılan zaman mesafesini kapatır. Bu, teori ile pratiğin bir arada çalıştığı bir uygulama felsefesinin imkânını bize sunacaktır. Böylece, teorik ilgi ve bilginin hâkim olduğu bilim çağında uygulamayla kopmuş olan bağ yeniden kurulmuş olacaktır.³⁵

Gadamer, hermeneutiği pratik yaşamla koparılmaz bir ilişki içerisinde değerlendirir ve “Hakikat ve Yöntem” eserinde hermeneutiği sanat, tarih ve dil felsefeleri açısından yeniden yorumlar. O, insan bilimlerinin yöntem arayışının ötesine geçerek, pratik yaşamda tecrübe edilen gerçeklikleri kapsayan evrensel bir algılama biçimi olarak sunmayı amaçlar. Gadamer’in hermeneutik anlayışı hem pratik yorumlama sanatını hem de yorum teorisini içerir. Ona göre hermeneutik, insanın dünyayı algılama ve bu algıyı dışa vurma biçiminden en yüksek sanat icralarına kadar her türlü pratik anlamayı kapsar. Doğanın bir metin gibi anlaşılması ve yorumlanması da hermeneutik bir olaydır. Gadamer, “tarihsel olarak etkilenmiş bilinç” kavramını, teori ile pratiğin aynı anda işe karıştığını göstermek amacıyla kullanır. Hermeneutik bilinç hem tarih içinde duran hem de bu tarihsel yapısı hakkında bilinç geliştirebilen bir olgudur. Tarihten bağımsız bir anlama olamaz.

Gadamer, hermeneutik yaklaşımında, anlama/yorumlama ve uygulamayı tamamen ayrı etkinlikler olarak değerlendiren hermeneutik gelenekten, uygulamaya yaptığı vurgu ile farklılaşır. Hermeneutiğin amacı, tarihsel koşulların belirleyiciliğini dikkate alarak, yöntemsiz bir yorumlama süreci ile yaşam ve bilgi bağını yeniden hatırlatmak ve hakikatin peşinde koşmaktır.³⁶

Gadamer’in, hermeneutiğe “uygulama” konusunu dâhil etmesinin yanı sıra, anlama ve yorumlama üzerinden “dil”e geçiş yapması da dikkat çekicidir. Ona göre anlama, her zaman bir yorumlamadır ve dolayısıyla yorumlama, anlamamanın açık bir formudur.

2.5. Dil

Gadamer, eserinde dile önemli bir kısım ayırır. Çünkü Gadamer’in düşüncesine göre, etkin bilincin hakikati, tarihsel bağlamda ve anlamaya yönelik ufukların birleşmesiyle dilin etkili kullanımı sayesinde elde edilir. Gadamer, Aristoteles’in “dil”i insan doğasıyla özdeşleştiren ilk düşünür olduğunu öne sürmüştür. Gadamer’e göre, Aristoteles’in *logos* kavramının özü dilde

³⁵ Seyit Coşkun, “Gadamer’de Hermeneutik Yöntem”, *Kaygı: Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi* 12 (2009), 33.

³⁶ Çelik, “Gadamer’in Hermeneutik Ufku ve Nietzsche’nin Perspektivizmi”, 133.

bulunur. İnsanın temel özelliği olan logos, insana doğru ile yanlış, faydalı ile zararlıyı ayırt etme kapasitesi sağlar.³⁷

Gadamer'in öncesinde, Dilthey'in dil konusundaki ifadeleri dikkat çekmektedir. Dilthey, tin bilimlerini epistemolojik, estetik ve dilsel bir zeminde temellendirmeyi hedeflemiştir. Gadamer ise bunun yeterli olmadığını, ayrıca ontolojik bir temel gerektiğini savunur. Gadamer, insanın yaşam deneyiminin dil içinde olduğunu ve insan ilişkilerinin evrensel dilsel yapısının önemini vurgular. Bu nedenle, dilin analizi öncelikli olmalıdır. Ancak, Dilthey'in deneyim alanlarının sınırlandırılması gerektiği de belirgin bir durumdur. Hermeneutik, yalnızca yazılı dilsel alanlarla sınırlı kalmalıdır.³⁸

Dilin içine doğmamış birinin varlığı söz konusu olamaz. Dil, biz var olarak, zamanının dilinin içine doğar ve dil ile etkileşime başlar. Etkileştiği dili geleneği ona taşır. Tüm insan yaşam deneyimlerinin dilsel bağlamda gerçekleşmesi ve insan ilişkilerinin evrensel dilsel niteliği, hermeneutiğin doğasını araştırmada dilsel çözümlemeyi birincil bir görev yapar.³⁹

Gadamer'e göre, gelenek temel olarak sözlü bir miras olsa da hermeneutik anlamını yazılı gelenekte bulur. Yazılı metinlerde tüm geçmiş, şu an ile aynı zaman diliminde buluşur. Bu buluşma, bugünün bilincinin geçmişin mirasıyla karşılaşmasına olanak tanır. Bu karşılaşma, sadece geçmişin bilgisini yeniden canlandırmakla kalmaz, aynı zamanda bugünün anlam ufkunu da değiştirir ve genişletir. Yazılı metinler gerçek bir hermeneutik görev sunarlar. Yazma kendi kendine yabancılaşmadır. Bu nedenle, metni okuyarak bu yabancılaşmayı aşmak, anlamının en önemli görevlerinden biridir.⁴⁰

Gadamer, hermeneutiğe evrensellik misyonu yükler. Ona göre, insanın dilsel doğası evrensel ve değişmezdir. Bu değişmezlik, hermeneutik problemlerin ötesinde çeşitli boyutlarda da kendini gösterir. Hermeneutik, dil içinde ifade edilen insan yaşamı deneyimlerinin değişim ve dönüşümlerinin evrenselliğini incelemekle ilgilidir.⁴¹ Farklı diller konuşsak ve farklı kültürlerle sahip olsak da hermeneutiğin evrenselliği aracılığıyla ortak bir anlayışa ulaşabiliriz.

Gadamer, felsefi hermeneutikle ilgili Felsefi hermeneutiğin iddiası, metodolojik tartışmaların ötesine uzanır. Bu alan, evrensellik talebinde/iddiasında bulunur. Bu iddia, anlama ve uzlaşmanın metodik eğitim aracılığıyla metne yönelik bir davranış biçimi olmadığını belirtir. Anlama ve uzlaşma, insanî sosyal hayatın en yüksek düzeydeki formudur ve bu form, nihai olarak bir konuşma cemaatidir. Hiçbir şey bu cemaatin dışında kalmaz; hiçbir dünya tecrübesi mutlak anlamda dışlanmaz. Ne modern bilimlerin uzmanlaşması ve artan ezoterik çalışmaları, ne de

³⁷ Karakaya, *Hermeneutik-Psikoloji İlişkisi Bağlamında Gadamer Hermeneutiğinin İncelenmesi*, 47.

³⁸ Özlem, *Bilim, tarih ve yorum*, 119.

³⁹ Gadamer, *Hakikat ve Yöntem*, 2008, 1/390.

⁴⁰ Gadamer, *Hakikat ve Yöntem*, 2009, 179.

⁴¹ Özlem, *Bilim, tarih ve yorum*, 120.

toplumu bir arada tutan politik egemenlik ve yönetim yapıları, kendilerini bu evrensel pratik akıl ortamının dışında görebilir.⁴² Gadamer'in felsefi hermeneutik üzerine görüşleri, bu disiplinin yalnızca sosyal bilimler için değil, aynı zamanda doğa bilimleri için de önem taşıdığını göstermektedir. Bu, hermeneutiğin geniş kapsamlı uygulama alanına işaret eder.

Gadamer'in düşüncesine göre, insanın doğası dilsel bir varlık olarak tanımlanmalıdır. İnsan, varlığın çağrısına kelimelerle karşılık vererek varlığını sürdürür. Varlık, dil içinde ifşa edilir ve dile getirilir. Dil, düşünceden ayrılmaz ve sadece bir işaretler sistemi değildir; o, içinde bulunduğumuz dünyada diğer insanlarla ilişki kurmamızı mümkün kılar.⁴³

Gadamer, bu görüşleriyle dilin sadece bir işaretler sistemi olduğu fikrine karşı durur. Böylelikle, "insan dünyasını" anlamayı amaçlayan evrensel hermeneutik yaklaşımı, dilin evrenselliğini de içerir. Dilin evrenselliği, dilin düşünme aracı olmasından değil, anlamın bütünlüğünün dil içinde ortaya çıkmasından ileri gelir. Bu açıdan bakıldığında, anlaşılan ya da anlaşılacak olan varlığın kendisi dildir. Başka bir ifadeyle, tüm anlama süreci dilsel niteliktedir ve bu dilsel doğa, tarihsel olarak etkilenmiş bilincin bir yansımasıdır.

Anlattıklarımızdan hareketle, Gadamer'in, Heidegger ile başlayan hermeneutiği ontolojik bir temele oturtma girişimlerini daha da ileriye taşıdığını söyleyebiliriz. Gadamer, hermeneutiği evrenselleştirme yolunda kayda değer adımlar atmıştır. Bu bağlamda, hermeneutik modelinin temel kavramlarını ve ayrıntılarını incelediği temel eseri "*Hakikat ve Yöntem*" ile çağdaş hermeneutiğe yön vermiş ve bu alanda birçok verimli tartışmanın doğmasına neden olmuştur.

3. Gadamer'in Hermeneutik Anlayışının Din Sosyolojisi Açısından İncelenmesi

Değerler veya normlar dünyasının kurucusu insandır. İnsan için bilme, anlama ve yorumlama ayrılmaz değerlerdir. Öte yandan insanlar kendi metinlerini, tarihlerini inşa edip oluşturmuşlardır. Eski Yunanlılardan günümüze kadar dünyanın tamamı kültürlerini, adetlerini ve miraslarını yazılı ve yazılı olmayan metinlerle taşımıştır. Hermeneutik, yazının icadından bu yana var olması mümkün olan bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Hermeneutik sadece teoloji alanında kullanılan bir yöntem olarak değil şimdilerde birçok sosyal bilim alanında kullanılan çok önemli bir yöntemdir.

Çalışmamızın bu bölümünde Gadamer'in Hermeneutik yönteminin ve kavramlarının sosyal bilimlerde özellikle din sosyolojisinde kullanılabilirliği açısından olumlu veya olumsuz

⁴² Hüsamettin Arslan (ed.), *Hermeneutik ve Hümaniter Disiplinler: Gadamer-Habermas, Gadamer-Ricoeur, Gadamer-Derrida tartışması* (İstanbul : Paradigma Yayınları, 2002), 263.

⁴³ Palmer, *Hermenötik*, 268-269.

yönlerini, kullanım alanları hakkında inceleme de bulunağız. Hermeneutik, pozitivist bilim anlayışının karşısında yer alarak, alternatif bir bilim paradigması oluşturma potansiyeline sahiptir.

Thomas Kuhn'un ait olan "*Bilimsel Devrimlerin Yapısı*" eserinde ele aldığı, paradigma kavramı ile pozitivist bilginin tek ölçüt olamayacağını göstermiştir. Kuhn, bu çalışmasında, sabit ve tek bir bilimsel paradigmanın bulunmadığını ve tarih boyunca farklı dönemlerde çeşitli paradigmaların var olduğunu somut örneklerle izah eder. Bu bağlamda, pozitivist bilim paradigmasının da diğer paradigmalar gibi yerini başka paradigmalara değiştirdiğini veya değiştirebileceğini ortaya koymaya çalışır.⁴⁴

Her şeyden önce, yorumlama sosyolojisi ve geleneksel yorumbilim için tipik olan katı epistemolojik yorumlama görüşünden temelde ayrılan yorum kavramsallaştırmasına alternatif bir yaklaşımdır. Gadamer'in yorum analizinin Weber, Mead veya Schutz'un ki de dâhil olmak üzere herhangi bir yorumlayıcı sosyologdan daha kapsamlı olduğunu söyleyebiliriz. Gadamer'in eserinde yorumlama, belirli bir durumda anlamının tezahürü olarak tanımlanır ve anlayış, ontolojik olarak dünyayla ön bilinçli ve pratik ilişkimiz olarak görülür. Bu, yorumlamanın, sosyoloji içinde ön bilinçten oluşan bir deneyim olarak daha doğru anlaşılabilirliği anlamına gelir. Bilinçli unsurların yanı sıra, Gadamer'in çalışması, bu ön bilinç boyutlarının sosyolojik analizine rehberlik edebilecek teorik bir çerçeve sağlar. Bu nedenle, Gadamerci yorum tekniği çalışmalarda daha kapsamlı bir yaklaşım geliştirmek için kullanılabilir.⁴⁵

Gadamer'in hermeneutik anlayışındaki en önemli farklardan biri olarak; bilimselliğin bir yöntemi olarak takibe bağlı kalmaması ve hermeneutiği sosyal bilimler açısından daha öteye götürerek felsefeye dönüştürmesidir. Felsefi hermeneutik, genel olarak hermeneutik disiplinine yönelik felsefi düşünme süreci olarak betimlenir. Felsefi hermeneutiğin üç ayrı tanımı bulunmaktadır. İlk olarak, metinlerin anlaşılması ve yorumlanmasının genel öğretisi olarak tanımlanır. İkinci olarak, insan davranışları ve eserlerinin anlaşılmasını sağlayan bir öğreti olarak ele alınır. Üçüncü olarak ise insanın kendi ontolojik temellerini anlama çabası şeklinde tanımlanır.⁴⁶

Hermeneutik felsefe veya ontolojik hermeneutik ana hatlarıyla, dünyadaki ana varlık formumuzun anlam ile yorumlama olduğu, önyargılardan(varsayımlar) bağımsız bilgi bulunmadığı noktasını çıkış yapar. Hermeneutik sosyal bilim, bilen özne ile incelenen nesneyi

⁴⁴ Thomas S. Kuhn, *Bilimsel Devrimlerin Yapısı* (İstanbul: Alan Yayıncılık, 1991).

⁴⁵ Thomas McGowan, "The Sociological Significance of Gadamer's Hermeneutics", *Doctoral Dissertations* (01 Ocak 1988), 275.

⁴⁶ Arslan Topakkaya, "Felsefi Hermeneutik", *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi* 4 (01 Eylül 2007), 77.

ayırır Kartezyen sosyal bilim anlayışını eleştirmeyi ve aşmayı amaçlar. Kartezyen sosyal bilime göre, nesnel olguların önyargısız ve tarafsız bir özne tarafından gözlemlenmesi mümkündür ve bu görüş, doğal bilimlerin bilgi kuramsal temelini oluşturur.⁴⁷

Gadamer'in en temel yaklaşım farkı; kültür temasını, bilimin nesnesi olarak değil ontolojik temeli olarak düşünmesidir. Anlamayı, disiplinlerden bağımsız olarak, dünyada varoluşumuzun özünü kavramaya yönelik olarak kullanır. Eseri, hermeneutiği bir yöntem olarak değil, yöntembilimin ve hakikat arasındaki ilişkiyi sorgulamak için bir araç olarak değerlendirir.⁴⁸

Gadamer'in sosyal bilimler için doğrudan bir yöntem arayışında olmadığını daha önce belirtmiştik, ancak sosyal bilimler için yöntemsel ipuçları sunar. Onun yaklaşımı, sosyal bilimler için doğrudan bir yöntem olarak kullanılmasa da hermeneutiğin sosyal bilimlerin konusunu anlamak için bir araç olarak kullanılabileceği ve kullanılmasının gerektiği söylemlerinden çıkarılabilir. Gadamer'in çalışmalarını dikkatle incelediğimizde, sosyal eylemin de diğer insanî fenomenler gibi hermeneutik bir yaklaşımla anlaşılabilirliği ve metinlere özgü yorum modelinin eylem analizine de uygulanabileceği sonucuna ulaşabiliriz. Gadamer, Dilthey'in "Hayatın ve tarihin, tıpkı bir kelimenin harfleri gibi anlamları vardır" ifadesini alıntılar.⁴⁹

Gadamer hermeneutiğinde öne çıkan hususlar olarak şunları ifade edebiliriz;

(a) "Metin" kavramının, sadece yazılı belgelerle sınırlı kalmadığını, ayrıca kültürün (gelenek) ve kültürel biçimlerin var olduğu ve geliştiği bir alan olarak da ele alınması gerektiğini ifade eder.

(b) Kavrayış tarzı, araştırmacıya metnin "tarihsel ve söylemsel" kurulmuş bir "anlam sistemi"nin varlığına işaret eder. Buradan hareketle nesnelere atfedilen "anlamların" kendilerine ait belirlenebilir bir tarihsellik içinde var olduğunu ve bu durum, metnin temel işlevinin "anlam"ın nesnel bir olgu değil, toplumsal bir iletişim sürecinde inşa edilen bir yapı olduğunu ortaya koyar.

(c) Bu bağlamda, eleştirel bir söylem tarzıyla hareket eden hermeneutik yaklaşım, toplumsal pratiklerin "bir anlam sistemi olarak" tarihsel ve söylemsel bir şekilde kurulduğuna dikkatimizi çeker. Yöntemsel düzeyde yapılması gereken epistemolojik girişimin ise "salt açıklama" değil, "açıklamayı içeren anlama işlemi" olduğunu vurgular. Hermeneutik yaklaşım,

⁴⁷ Besim F. Dellaloğlu, *Toplumsalın Yeniden Yapılanması: Habermas Üzerine Bir Araştırma* (İstanbul: Bağlam Yayınları, 1998), 68.

⁴⁸ Dellaloğlu, *Toplumsalın yeniden yapılanması: Habermas üzerine bir araştırma*, 67.

⁴⁹ Hekman, *Bilgi sosyolojisi ve hermeneutik: Mannheim, Gadamer, Foucault ve Derrida*, 185.

“toplumsal olguları/pratikleri” tarihsellikleri içinde anlama ve açıklama yöntemi olarak işlev görür.⁵⁰

Din Sosyolojisinin konusu kısaca din-toplum etkileşimi ve bu bağlamda meydana gelen olaylara sosyolojik yaklaşım zihniyetini içerir. Dolayısıyla Din Sosyolojisinin konu itibarıyla bir ayağı din, diğer ayağı toplumdur. Din olayı tarihi, sosyolojik, kültürel ve psikolojik bir olay olup, sosyolojik yönüyle din daima toplumsal bir form içinde tezahür eden bir olgudur.

Bireylerin ve toplumun beraber inşa ettikleri yapılandırmalardan biri olarak din, toplumun ve bireylerin bilinçlerden yalıtık bir varlık alanı olmayan bir olgudur. Din insani ve insanlarca kurulan bir anlam dünyasıdır ve bu kurma dilsel araçlardır. İnsanların onun aşkın bir varlık tarafından inşa edildiğini ifade etse de sosyal bilimlerde konu olarak incelenmesi toplum içindeki varlığıdır. Din toplumsal bir dünya niteliğine büründükten sonra düşünsel varsayımlar buna göre düzenlenmelidir.⁵¹

Anlayıcı din sosyolojisi yaklaşımından hareketle, eğer varlık alanı olmayan ve iletişimsel olarak önce bireyde sonra ortak yapıda inşa edilmiş bir “şey” i nasıl nesneleştirebilir ve tanımlayabiliriz ki? İşte burada Gadamer’in hermeneutik önyargı anlayışı araştırmacının kullanabileceği bir metoda dönüştürülebilir. Araştırmacı neyin nerede yapıldığını söylendiğini anlayıp, kavradıktan sonra kuramsal ve kavramsal çerçevesinde yorumlar anlatır. Gadamer’in anlama ifadesini içselleştirebilirse, geçmiş ve şimdinin bir karşılaşmasından yeni bir bilgi üretebileceğini söyleyebiliriz.

Geleneğin yok sayıldığı bir hermeneutik bakış açısı, anlama ve yorumlamada eksik kalmaya mahkûm olacaktır. Anlama sürecinde önyargı ve geleneğin dikkate alınması, ancak anlaşılmaya çalışılanın ufku kavrayabilmekle mümkündür. Anlama, anlaşılmaya çalışılanın ve anlamak isteyen ufuklarının kaynaşmasıdır.

Anlayıcı din sosyolojisi epistemoloji de; yani dinsel dünyayı anlamaya ve bilmeye nasıl başlangıç yapacağımız bulguları nasıl aktaracağımız konusunda “dışarıdan açıklama” değil “içeriden anlama” savunucusudur.⁵²

⁵⁰ Fuat Keyman, “Toplumbilimlerinde Yorumbilgisel Yaklaşım ve Modernite/Sekülerleşme Söylemini Anlamak”, *Doğu-Batı Dergisi* 9 (1999), 44.

⁵¹ Adil Çiftçi, *Anlayıcı Yaklaşım ve Din Sosyolojisi İçin Uzanımlar* (Ankara: Ankara Okulu, 2016), 157.

⁵² Çiftçi, *Anlayıcı Yaklaşım ve Din Sosyolojisi İçin Uzanımlar*, 80.

Gadamer'in ufuk kavramı, araştırmacı için burada devreye girdiğini söyleyebiliriz. Dinsel dünyayı anlamaya ve bilmeye başlaması için önce kendi bulunduğu ufku (aynı zamanda sınırı) tanımlayacak sonra ele aldığı tarihsel "metnin ufkunu" çizmeye (anlamaya) başlayacak ve hakikatin ışığında yeni bir ufuk ortaya çıkacaktır. Bu yeni ufuk, belli bir konu üzerinde geçmiş ve şimdi arasında sürekli cereyan eden birlik ve ayrılık diyalektiği ile bilginin imkânını devam ederek arttıracaktır. Bu da araştırmacının Gadamer'in hermeneutik döngü yöntemini kullanması demek olacaktır.

Gadamer, hermeneutiği bir "yorumlama sanatı" olarak tanımlamanın ötesine geçerek, onu bir "uzlaşma sanatı"na dönüştürmüştür. Gadamer'in hermeneutik yaklaşımı, yorumcunun anlam ve hakikat dünyası ile metnin anlam ve hakikat dünyasını mümkün olduğunca birbirine yaklaştırma sanatı olarak ifade edilir.⁵³ Bu süreci "ufukların birleşmesi" olarak formüle eden Gadamer, bu yaklaşımın en güzel örneğini diyalogda bulur. Diyalogda her iki taraf da başlangıçtaki konumunu değiştirerek süreci tamamlar ve anlama, belirli ölçüde ufukların birleşmesiyle tek bir ufka dönüşerek sonuçlanır.⁵⁴

Doğa bilimci, evrensel yasaları kullanarak, olguları açıklarken; bir sosyal bilimci ne böyle yasalar keşfeder ne de onlara başvurur. Niyet, hedef arzu ve karakter niteliklerini bularak tikel özneyi ve eylemlerini anlamaya çalışır. İnsani eylem, ancak anlaşılabilir, çünkü doğal olguların aksine onda iç yön vardır.⁵⁵

Din sosyolojisi açısından değerlendirildiğinde, en ilkel topluluklarda dahi dinî inanç ve pratiklere rastlanması, dinin toplumsal yapıların ayrılmaz bir unsuru olduğunu göstermektedir. Bu tür bir toplumda bireyin, doğada bulunan cansız bir nesne karşısında eğilmesi ve elindeki yiyeceği ona sunması, dışsal ve nesnel bir bakış açısıyla, basit bir ritüel hareketi gibi değerlendirilebilir. Ancak bu davranış, ufuk kavramı çerçevesinde ele alındığında, bireyin kendi inanç sisteminde tasarladığı tanrı modeline yönelik bir yönelişin ifadesi olarak anlam kazanır. Bu durumda, birey yaşadığı musibet karşısında gerçekleştirdiği ritüel eylem ile içsel bir tatmin elde eder; bu da onun inanç dünyasında anlamlı ve tutarlı bir bütünlük oluşturur. Bu tür bir davranış belirli göstergelere indirgemek suretiyle sınıflandırabiliriz; ancak bu yaklaşımlar, bireyin söz konusu eylemde yaşadığı inanç temelli içsel anlam deneyimini tam olarak yansıtamaz.

⁵³ Tatar, *Hermenötik*, 41-42.

⁵⁴ Osman Bilen, *Çağdaş Yorumbilim Kuramları: Romantik Felsefi Eleştirel Hermeneutik* (Ankara: Kitabiyat, 2002), 206.

⁵⁵ Çiftçi, *Anlayıcı Yaklaşım ve Din Sosyolojisi İçin Uzanımlar*, 78.

Sosyologlar tarafından genel olarak gözden kaçan sosyal yapının yönlerini belirlemek ve incelemek için kullanılabilecek teorik bir bağlantı önerebiliriz. Bu bağlantı, Gadamer (ve aynı zamanda Durkheim) tarafından, ön bilinç ile sosyal yapı olarak tanımlayabileceğimiz şey (dil, kültür, sosyal ve ekonomik ilişkiler yani gelenek) arasında kurulan bağlantıdır. Bu bağlantı, yorumun ve sosyal eylemin önyargılı doğasını inceleyebileceğimizi ve böylelikle sosyal gerçekliğin doğası ve toplumun örgütlenmesi hakkında fikir edinebileceğimizi göstermektedir. Gadamer'in ardından sosyal yapıyı önyargıların incelenmesi yoluyla incelemeye başlayabiliriz. Önyargıları inceleyerek, sosyal yapının tipik olarak gözden kaçan zımnî boyutlarını anlayabileceğiz; yorumlayıcı deneyimin bilinç öncesi belirleyicileri. Yorumlamanın önyargılı doğasının incelenmesinin aynı zamanda sosyal yapı hakkında egemen olanın incelenmesi olduğunu da dikkate almak önemlidir. Bu, önyargıların sosyolojik incelenmesi yoluyla iktidarın ve tahakkümün doğasını inceleme olasılığını ortaya çıkarır.⁵⁶

Gadamer'in, "tarihsel olarak etkilenmiş bilinç" kavramı en kısa şekliyle "İnsan tarihsel bir varlık olmasına binaen hiçbir zaman, hiçbir konuyu tarihsel etkilerin dışında değerlendiremez" ifade edebiliriz. Pozitivist anlayışın nesneleştirme ve uzaktan inceleme konusu yapar. Hermeneutik yaklaşım; geçmişten günümüze aktarılan yazılı geleneğin, aradaki tarihsel mesafede olup biten olaylardan ve yorumlardan bağımsız anlaşılamayacağını ifade eder ve ulaştığımız anlamın, geçmişte oluşturulan anlamların bir bütünü ve birikimi olarak ele alır.

Araştırmacıya kazandırılacak doğru bir tarih yaklaşımı araştırmanın en iyi sonucu verebilmesi açısından çok önemlidir. Her yeni anlama, araştırmacı için; elinde bulunan bir önceki araştırmacının verisi üzerinden (bakış açısının birikimi) yürür. Yani bizden önceki tarihsel olarak etkilenmiş bir bilinçle gerçekleşecektir. Elimdeki makaleyi yazarken aramızda olmayan bir kişinin görüşlerini, birikimlerini kullanarak ilerliyorum. Hatta benden önce onu okumuş, incelemiş ve anladığını ifade edenlere başvuruyorum. Araştırmacının hali hazırda "tarihsel olarak etkilenmiş bilinç" kavramının olduğunu bilerek olay örgülerine yaklaşması açısından çok önemli bir argümandır.

Gadamer'in hermeneutik için yaptığı katkılardan biri de "uygulama" konusudur. Uygulama, metnin anlamını günümüzle bağlantılı olarak yorumlama işlevine sahiptir. Bu bağlamda, Kutsal Kitap ve hukuksal hermeneutik için uygulama, ayrılmaz bir parçadır. Her iki

⁵⁶ McGowan, "The Sociological Significance of Gadamer's Hermeneutics", 287.

alandaki da metni genel anlamda anlamak ve açıklamak yeterli olmayıp, metnin bugünkü koşullara hangi şekilde hitap ettiğinin açıkça belirtilmesi gerekmektedir.⁵⁷

Din sosyolojisi açısından ele alındığında, örneğin dini gruplar inceleniyorsa kutsal metin de tarihsel bir doküman özelliği ele alınarak anlaşılacak üzere değil, tecrübesi olarak neyi nasıl ifade ettiği önemli bir konudur. Bu, pratik ile teorinin bir arada incelendiği bir uygulama araştırmasını anlamamızı sağlayacaktır.

Gadamer, hermeneutiğin pratik yaşamla koparılmaz bir ilişki içerisinde görür. Pratik yaşam içinde deneyimlenen hakikatleri kapsamayı amaçlayan Gadamer, hermeneutiği evrensel bir algılama biçimi olarak sunmayı hedefler. Gadamer'in hermeneutik anlayışında, "hermeneutik kavramı" hem pratik yorumlama sanatına hem de yorum teorisine aynı anda atıfta bulunur.⁵⁸

Gadamer'in çalışması, bilişin sadece bir parçası olarak yorumu, bir deneyim olarak gördüğünü gösteriyor. Gadamer'in yorum analizinin ışığında, farklı kaynaklardan kaynaklanan anlayış farklılıklarından dolayı pratik sosyal ilişki değişecektir. Açıklamanın değeri, çeşitli sorgulama ve sorgulama satırlarını açmasıdır. Pratik sosyal ilişkilerdeki gerçek farklılıkları daha fazla inceleyerek daha genel bir yoruma ulaşabiliriz. Buda çalışmamızın genelleme yapabilmesi için bize bir yol açacaktır.⁵⁹

Toplum üzerine yapılan araştırmalarda, yalnızca kuramsal bilgiyle yetinmek yeterli olmayıp, sahada pratikte var olan durumların da doğrudan incelenmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, pratikteki olguların yorumlanması sürecinde hermeneutik yaklaşım, bir yorumlama yöntemi olarak kullanılmalıdır. İnsan deneyimini anlamak amacıyla, bireyin yaşadığı dünyayı algılayış biçiminden bu algının davranışa dönüşmesine ve sanatsal ifadeye kadar uzanan tüm tecrübe alanlarının dikkatle gözlemlenmesi ve çözümlenmesi gereklidir.

Bireylerin ve toplumun beraber inşa ettikleri yapılandırmalardan biri olarak din, toplumun ve bireylerin bilinçlerden yalıtık bir varlık alanı olmayan bir olgudur. Din insani ve insanlarca kurulan bir anlam dünyasıdır ve bu kurma dilsel araçlardır. İnsanların onun aşkın bir varlık tarafından inşa edildiğini ifade etse de sosyal bilimlerde konu olarak incelenmesi toplum içindeki varlığıdır. Din toplumsal bir dünya niteliğine büründükten sonra düşünsel varsayımlar buna göre düzenlenmelidir.⁶⁰

⁵⁷ Palmer, *Hermenötik*, 244.

⁵⁸ Tatar, *Hermenötik*, 32.

⁵⁹ McGowan, "The Sociological Significance of Gadamer's Hermeneutics", 280.

⁶⁰ Çiftçi, *Anlayıcı Yaklaşım ve Din Sosyolojisi İçin Uzanımlar*, 74.

Anlama süreci, söz veya eylemin bağlamını idrak etmeyi gerektirir. Din Sosyolojisinde anlamacı yaklaşım, araştırmacının bir olgunun nerede ve nasıl gerçekleştiğini anladıktan sonra, bunu kuramsal ve kavramsal çerçevede yorumlayıp açıklaması şeklinde kendini gösterir. Dilin içine doğmamış birinin varlığı söz konusu olamaz. Dil, biz var olarak, zamanının dilinin içine doğar ve dil ile etkileşime başlar. Etkileştiği dili geleneği ona taşır. İnsan yaşamının tüm deneyimlerinin dilsel bir yapıya sahip olması ve insan ilişkilerinin evrensel dilselliği, hermeneutiğin doğasını araştırmada dilsel çözümlemeyi öncelikli bir görev olarak belirler.⁶¹

Gadamer'in hermeneutiğin, yorumlamanın bilinç öncesi boyutlarını dilbilimsel bir geleneğin deneyimi ve aracılığı açısından tanımlar. Gadamer'in işaret ettiği gibi, dilbilim geleneğine katılımımız ve arabuluculuğumuz pratik bir ilişki biçimindedir. Yani, bizim dünya ile ilgili yolumuzun hem kurucu hem de temsilcisidir.⁶²

Din Sosyolojisi açısından Gadamer'in hermeneutik dil anlayışına sahip olursak, elde ettiğimiz bilginin evrenselleşmesine ya da nasıl evrenselleştirilebileceğine katkısı olacaktır. Çünkü hermeneutik, insan yaşam deneyiminin dilsel bağlamda gözlemlenebilen değişim ve dönüşümlerinin evrenselliğini ortaya koymayı amaçlar.⁶³ Hermeneutiğin evrenselliği sayesinde ortak anlamaya ulaşabilirsek farklı dillerin ve farklı kültürlerin engel olmadığı bir anlamaya kavuşmuş oluruz.

Sonuç

Gadamer'in hermeneutik anlayışının sosyal bilimler alanında, özellikle de din sosyolojisinde yeni yöntemler geliştirebileceği çalışmamızda değerlendirilmektedir. Gadamer, Dilthey'in pozitivist paradigmasına sığdırmaya çalıştığı hermeneutik geleneğini, Heidegger'in ontolojik yaklaşımıyla farklı bir boyuta taşımıştır. Hermeneutik pek çok konuda yeni bakış açıları kazandırmıştır, ancak söz konusu bakış açısı sosyal bilimlerde yeterince uygulanmamıştır.

Gadamer'in hermeneutik anlayışı, sosyal bilimlerde pozitivist paradigmanın sınırlarını aşan ve alternatif bir bilimsel yaklaşım sunan önemli bir metodolojik çerçeve sağlar. Gadamer'in hermeneutik felsefesi, anlama ve yorumlama süreçlerinin insanın ontolojik yapısından hareketle ele alınması gerektiğini savunur ve bu süreçleri felsefi bir düzlemde kurgular. Bu yaklaşımla, hermeneutik, sadece sosyal bilimlerde değil, aynı zamanda doğa bilimlerinde de uygulanabilir bir yöntem olarak değerlendirilir.

⁶¹ Gadamer, *Hakikat ve Yöntem*, 2008, 1/390.

⁶² McGowan, "The Sociological Significance of Gadamer's Hermeneutics", 278.

⁶³ Özlem, *Bilim, Tarih ve Yorum*, 120.

Önyargılar, Gadamer'in hermeneutik anlayışında önemli bir yer tutar. Gadamer, önyargıları olumsuz bir şekilde değil, anlama sürecinin kaçınılmaz ve gerekli unsurları olarak değerlendirir. Bu yaklaşım, pozitivist paradigmanın objektif ve evrensel gerçeklik arayışına karşı, anlamın tarihsel ve kültürel bağlamda şekillendiğini savunur. Dolayısıyla, önyargılar ve geleneğin dikkate alınması, anlama ve yorumlama süreçlerinde temel unsurlar olarak kabul edilir.

Gadamer'in hermeneutik anlayışı, sosyal bilim dallarında olduğu gibi din sosyolojisine önemli katkılar sunar. Din sosyolojisi, din-toplum etkileşimini ve bu bağlamda meydana gelen olaylara sosyolojik yaklaşımı ele alır. Din, toplumsal bir form içinde tezahür eden bir olgu olarak, hermeneutik yaklaşımın uygulanabileceği kritik bir alanı temsil eder. Gadamer'in hermeneutik yöntemi, dini grupların sosyal ve kültürel yapılarının anlaşılmasında önemli bir rol oynar. Bu yöntem, sosyal gerçekliğe katılımı teşvik eder ve bu katılım, görüşme ve gözlem yoluyla gerçekleştirilir, bu da sosyal gerçekliğin daha derinlemesine anlaşılmasını sağlar.

Gadamer'in hermeneutik anlayışı, uygulama kavramını da içerir. Uygulama, metnin anlamını bugünün bağlamında yorumlama işlevi görür. Kutsal metinler ve hukuksal hermeneutik için uygulama, metni genel bir şekilde anlamak ve açıklamak yeterli değildir; metnin bugünkü koşullara nasıl seslendiği açıkça ortaya konulmalıdır. Bu bağlamda, Gadamer'in hermeneutiği, sosyal bilimlerdeki metodolojik yaklaşımların ötesine geçerek, bilimsel araştırmalara geniş bir epistemolojik çerçeve sunar.

Dil, Gadamer'in hermeneutik anlayışında merkezi bir rol oynar. Dil, insan yaşam deneyimlerinin dilsel bağlamda gerçekleşmesi ve insan ilişkilerinin evrensel dilsel yapısının önemini vurgular. Gadamer'e göre, dil, varlığın çağrısına kelimelerle karşılık vererek varlığını sürdürür. Dil, düşünceden ayrılmaz ve sadece bir işaretler sistemi değildir; o, içinde bulunduğumuz dünyada diğer insanlarla ilişki kurmamızı mümkün kılar.

Gadamer'in hermeneutik yaklaşımı, sosyal bilimlerdeki yöntem tartışmalarına yeni bir perspektif kazandırır. Pozitivist bilim paradigmasının sınırlarını sorgulayan bu yaklaşım, sosyal bilimlerde subjektif deneyimlerin ve tarihsel bağlamın önemini vurgular. Bu perspektif, anlama ve yorumlamanın dinamik ve sürekli bir süreç olduğunu, tarihsel ve kültürel bağlamların dikkate alınarak gerçekleştirilebileceğini savunur. Hermeneutik, bu bağlamda, sosyal ve doğa bilimlerinde uygulanabilir bir yöntem olarak değerlendirilir ve Gadamer'in katkıları, hermeneutiğin geniş bir epistemolojik çerçevede değerlendirilmesini sağlayarak, sosyal ve doğa bilimlerinde yeni ufuklar açmaktadır.

Sonuç olarak, Hans-Georg Gadamer'in hermeneutik anlayışı, sosyal bilimlerdeki pozitivist paradigmanın sınırlarını sorgulayan ve alternatif bir bilimsel yaklaşım sunan önemli bir metodolojik çerçeve sağlar. Bu yaklaşım, anlama ve yorumlama süreçlerinin insanın ontolojik yapısından hareketle ele alınması gerektiğini savunur ve bu süreçleri felsefi bir düzlemde

kurgular. Gadamer'in hermeneutik anlayışı, din sosyolojisi gibi sosyal bilim dallarında da önemli katkılar sunar ve sosyal bilimlerdeki yöntem tartışmalarına yeni bir perspektif kazandırır. Bu perspektif, pozitivist paradigmanın objektif ve evrensel gerçeklik arayışına karşı, anlamın tarihsel ve kültürel bağlamda şekillendiğini savunur ve bilimsel araştırmalara geniş bir epistemolojik çerçeve sunar.

Kaynakça / References

- Arslan, Hüsamettin (ed.). *Hermeneutik ve hümaniter disiplinler : Gadamer-Habermas, Gadamer-Ricoeur, Gadamer-Derrida tartışması*. İstanbul : Paradigma Yayınları, 2002.
- Bilen, Osman. *Çağdaş yorumbilim kuramları : romantik felsefi eleştirel hermeneutik*. Ankara: Kitabiyat, 2002.
- Coşkun, Seyit. "Gadamer'de Hermeneutik Yöntem". *Kaygı: Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi* 12 (2009), 27-37-37.
- Çelebi, Nilgün. "Sosyoloji ve Hermeneutik Arası İnce Çizgiler". *Bitig Edebiyat Fakültesi Dergisi* 3/5 (20 Haziran 2023), 18-29. <https://doi.org/10.5281/zenodo.8058402>
- Çelik, Ezgi Ece. "Gadamer'in Hermeneutik Ufku ve Nietzsche'nin Perspektivizmi". *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi* 15 (2013), 127-144.
- Çiftçi, Adil. *Anlayıcı Yaklaşım ve Din Sosyolojisi İçin Uzanımlar*. Ankara: Ankara Okulu, 2016.
- Davis, Winston. "Din Sosyolojisi". çev. İhsan Çapcıoğlu. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 45/2 (01 Ağustos 2004), 291-307.
- Dellaloğlu, Besim F. *Toplumsalın Yeniden Yapılanması : Habermas Üzerine Bir Araştırma*. İstanbul: Bağlam Yayınları, 1998.
- Ertürk, Ramazan. "Gadamer'in Felsefi Hermeneutiğinde 'Ön Yargı' Kavramı ve Düşündürdükleri". *Felsefe Dünyası* 38 (2003), 58-71.
- Gadamer, Hans-Georg. *Hakikat ve Yöntem*. 2 Cilt. İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2008.
- Gadamer, Hans-Georg. *Hakikat ve Yöntem*. İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2009.
- Gadamer, Hans-Georg. "Hermeneutik ve Sosyal Bilimler". *Kültürel Hermeneutik* 2/4 (1975), 307-316.
- Hekman, Susan. *Bilgi sosyolojisi ve hermeneutik : Mannheim, Gadamer, Foucault ve Derrida*. İstanbul: Paradigma Yayınları, 1999.
- İspir, Naci. "Habermas'ın Sosyal Bilimler Eleştirisi". *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 19/2 (10 Kasım 2015), 71-96.
- Karakaya, Emel. *Hemeneutik-Psikoloji İlişkisi Bağlamında Gadamer Hermeneutiğinin İncelenmesi*. Kayseri: Kayseri Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Keyman, Fuat. "Toplumbilimlerinde Yorumbilgisel Yaklaşım ve Modernite/Sekülerleşme Söylemini Anlamak". *Doğu-Batı Dergisi* 9 (1999), 204.

- Kuhn, Thomas S. *Bilimsel devrimlerin yapısı*. İstanbul: Alan Yayıncılık, 1991.
- McGowan, Thomas. "The Sociological Significance of Gadamer's Hermeneutics". *Doctoral Dissertations*. <https://scholars.unh.edu/dissertation/1564>
- Özlem, Doğan. *Bilim, Tarih ve Yorum*. İstanbul : İnkılap Kitabevi, 1998.
- Palmer, Richard E. *Hermenötik*. çev. İbrahim ner. Ağaç Kitabevi Yayınları, 3. Basım, 2008.
- Tatar, Burhanettin. *3 Derste Hermenötik*. Vadi Yayınları, 2021.
- Tatar, Burhanettin. "Hans-Georg Gadamer ve Hakikat ve Yöntem (Wahrheit und Methode) Adlı Eseri". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12-13 (2001), 277-306-306.
- Tatar, Burhanettin. *Hermenötik*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2004.
- Topakkaya, Arslan. "Felsefî Hermeneutik". *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi* 4 (01 Eylül 2007), 75-92.
- Topakkaya, Arslan. "Hermeneutiğin Başlangıcı Olarak Peri Hermenias". *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi* 29 (2020), 277-282.
- Tülüce, Hüseyin Âdem. "Martin Heidegger'de Dasein Kavramı". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)* 16/1 (25 Ekim 2016), 245-259.